

מדינת ישראל
משרד החינוך, התרבות והספורט
אגף החינוך לערבים

מעברים:

המעבר משלב החינוך היסודי
לחטיבות הביניים – ומחטיבות הביניים לתיכונים

מרץ / 2004

רציונל התוכנית

תלמידי היסודי, ובמיוחד תלמידי כיתות ו' העוברים ללמוד בכיתות ז' באים עם חששות, חרדות והתלבטויות רבות. רגשות אלה מלווים אותם בתהליך המעבר או השינוי הצפוי של ביה"ס שבו למדו וגדלו. הדברים נכונים גם לגבי תלמידי כיתות ט' העוברים ללמוד בבתי"ס תיכוניים.

השינוי מעצם הגדרתו משנה את "סדרי העולם" של התלמיד ויש לו השלכות התנהגותיות, קוגניטיביות ורגשיות. לכן, ברוב המקרים, שינויים- גם שינויים רצויים והתפתחותיים, מעוררים בפרט חששות ופחדים.

הכנה מוקדמת בתיאום ובשיתוף פעולה מלא עם בתי-הספר היסודיים או חטיבות הביניים טרום המעבר ובשלב המעבר מאפשרת לתלמיד הסתגלות טובה יותר. תוכנית זו נועדה לפתח בתלמיד כישורים ויכולות הנדרשים על מנת לאפשר לו לחוות בצורה חיובית את השינוי, ולאחר את היכולות הטמונות בו, להסתגל ולתפקד בצורה טובה ויעילה יותר במהלך השינוי ולאחריו.

מטרות התוכנית:

1. לספק לתלמידים מכיתות ו' שעוברים לחטיבת הביניים, ולתלמידי כיתות ט' העוברים לתיכוניים אינפורמציה מוקדמת על הצפוי להתרחש.
2. לספק לתלמידים כלים וכישורים רלוונטיים למעבר.
3. לפתח בתלמיד תחושת מסוגלות להתמודדות עם השינוי.
4. לפתח נקודת ראות חיובית לקראת העתיד.
5. יצירת "רשת תמיכה" עבור הפרט (תלמיד והורה) העובר שינוי.
6. הפחתת או מניעת נשירתם של תלמידים בשלבי המעבר.

המעבר לחטיבת הביניים או לתיכוניים

המעבר לחטיבה או לתיכון הנו מעבר צפוי הכרוך בשינויים פסיכולוגיים, חברתיים ורגשיים אותם עוברים התלמידים בטרם ובמהלך המעבר לחטיבת הביניים או לתיכוניים.

הקשיים במעבר

1. המעבר מסטאטוס של קטינים בבי"ס יסודי לסטאטוס של צעירים ומתבגרים בחט"ב ובמקיף / תיכון.
2. המעבר ממערכת יחסית קטנה למערכת גדולה מאד.
3. הסתגלות לשיטת לימוד שונה, בה כל מורה מתמחה בתחום ידע ספציפי וקיימת תחלופה רבה לאורך היום בין המורים השונים.
4. "הפרידה" מחברים מוכרים והכרת חברים חדשים בכיתה הטרונגנית.
5. התלמידים אמורים להסתגל לפערים ולשונוות ביניהם.
6. המעבר לחטיבה / לתיכון מלווה במעבר התפתחותי חשוב והוא המעבר לגיל ההתבגרות או המשכיותו שמלווה אף הוא בקשיים וחרדות.

נקודות חשובות בתוכנית

1. תיאום הציפיות מהמעבר- פחדים, תקוות, חששות ושאיפות.
2. בניית מערכת ציפיות ריאלית שהיא הבסיס למעבר מוצלח.
3. הכנה למציאות החדשה תוך הקניית כלים להתמודדות עם לחץ, קבלת החלטות וכו'.
4. בניית עמדות חיוביות אודות המעבר.
5. פרידה מהשלב הנוכחי תוך בניית התהליכים הצפויים, הלכה למעשה, במעבר לשלב הבא.
6. סדנאות להורים בכדי להכין אותם לצפוי ולתת בידיהם כלים לסיוע לילדים שעוברים לחטיבה הקולטת.

על מעברים

מעבר מוגדר כ" שינוי או התקדמות ממקום, פעולה, מצב, נושא אחד למשנהו".
מעבר למסגרת לימודית חדשה הנו מעבר חיים נורמטיבי. במהלך המעבר התלמיד עלול לחוות לחץ ורגישות מוגברים בתגובה לשינויים אליהם עליו להסתגל. במעבר עלולים להיווצר אצל הפרט: בעיות התנהגות, ירידה בהישגים הלימודיים, התגברות החרדה, בעיקר סביב נושאים חברתיים (להתקבל ע"י קבוצת שווים) והצורך לענות על ציפיות הסביבה הלימודית החדשה.
מצוקות אלה עשויות לגרום לירידה בדימוי העצמי ולעליה במצוקה הפסיכולוגית שחווה הפרט. ההשפעה של המעברים הלימודיים על הפרט היא רבה. כאמור, מעברים לימודיים משפיעים על מערכת האני של הפרט, הכוללת מרכיבים:

- רגשי (תחושת ערך עצמי).
 - קוגניטיבי- מוטיבציוני (ציפיות לתפקוד יעיל בתחום הלימודי והחברתי).
 - התנהגותי (אופן התפקוד בתחום הלימודי והחברתי).
- קיימים מספר משתנים, אשר מתווכים בין התרחשות המעבר לבין התמודדות התלמידים עם המעבר. משתנים אלה עשויים לקבוע את מידת הסתגלותו למסגרת הלימודית החדשה והם:

1. מאפיינים פסיכולוגיים של התלמיד- כגון: יכולות אישיות, דפוסי התמודדות ורמת האוטונומיה של הפרט.
2. מאפיינים משפחתיים: מצב כלכלי של המשפחה, סגנון הורות.
3. מאפיינים של בית-הספר הקולט-כגון: מורכבות המטלות ומידת הקושי שלהן, מידת התמיכה החברתית והרגשית.

מן הסקירה של המשתנים השונים המשפיעים על מידת הסתגלות הפרט לסביבה לימודית חדשה, ניתן להצביע כי לגורמים הסביבתיים ישנה חשיבות רבה בכך. מעבר למאפיינים האישיותיים ולרקע הסוציודמוגרפי המאפיין את התלמיד, למסגרת הלימודית הישנה ולמסגרת הלימודית החדשה, ולמידת התיאום והרציפות בין השתיים, ישנו משקל רב מבחינת השפעתן על האופן בו יתמודד התלמיד עם המעבר.

מעברים וגיל ההתבגרות

המעבר מבית-הספר היסודי לחטיבה הנו מעבר כפול דהיינו ממסגרת לימודים אחת לשנייה, ובמקביל מעבר מהילדות לתחילתו של גיל ההתבגרות, כנ"ל המעבר מחטיבת הביניים לתיכון מלווה בתופעת ההתבגרות בקרב התלמיד. זהו גיל בו המתבגר מתפתח מבחינה גופנית, מגלה את מיניותו ועסוק בה. מבחינה חברתית קבוצת השווים הופכת לבעלת השפעה הגדולה ביותר והנער הרוצה לבנות לעצמו את אישיותו העצמאית מעוניין בניתוק אך נשאר תלוי בהוריו כלכלית ורגשית. מבחינה רגשית המצב מורכב יותר – השינויים הרבים שהזכרתי אינם מתרחשים בצורה עקבית ותואמת, וקיימים פערים בין היכולת השכלית להתפתחות המינית והגופנית לבין ההתפתחות החברתית, והדבר יוצר חוסר איזון ובלבול. בנוסף הזהות של הנער עדיין אינה מגובשת. בגיל ההתבגרות, עקב השינויים ההורמונליים והרגשיים, סף התסכול נמוך יותר וישנן תגובות קיצוניות של חרדה ובלבול עד כדי תוקפנות וכן סערה רגשית, נטייה לקונפליקטים והליכה כנגד המקובל. תופעות אלה מתרחשות במקביל למעבר לחטיבת הביניים, מעבר הדורש יכולות המנוגדות בתכלית: הליכה בתלם הלימודי וכישורי הסתגלות.

תוכנית העבודה

תוכנית העבודה מחולקת לשלבים :

שלב א : פגישת תיאום בין הנהלת החטיבה לבין מנהלי בתי הספר היסודיים, כנ"ל בין הנהלת התיכון להנהלת חטיבות הביניים.

בפגישה זו שמתקיימת בסוף דצמבר תחילת ינואר נוכחים :

1. מנהל ביה"ס הקולט.
2. יועצת ביה"ס.
3. רכז שכבה קולטת .
4. פסיכולוג ביה"ס
5. מנהל /י בתי הספר שתלמידיהם עוברים לחט"ב או לתיכון / מקיף.
6. פסיכולוג/ים ויועץ/ים בית/בתי הספר .
7. מנהל/י מחלקות חינוך / נציג/ים ממחלקות חינוך

8. צוותים של בתי הספר שתלמידיהם עוברים
9. ראשי וועד/י ההורים.
10. קב"ס/ים .

מפגש זה חשוב וחיוני מכיוון שבו עורכים תיאום ציפיות, דנים בתוכנית, במטרות, בשלבים השונים ליישום התוכנית ומאתרים נקודות חוזק וחולשה בתוכנית וכמו כן הצעות לשיפורה ועדכונה לפי הצרכים. המנהלים וגורמים נוספים במפגש זה ממנים אנשי קשר (מתאמים) מכל ארגון (מוסד) שיכולים לעבוד ביחד לצורך תיאום ותכנון שלבי העבודה בתוכנית זו ובכדי לקבוע לוח זמנים אופרטיבי ליישום כל שלב.

שלב ב : פגישת הוועדה המתאמת (אנשי הקשר הממונים).
 הוועדה המתאמת נפגשת באמצע ינואר במטרה לקבוע לוח זמנים,

מטרות

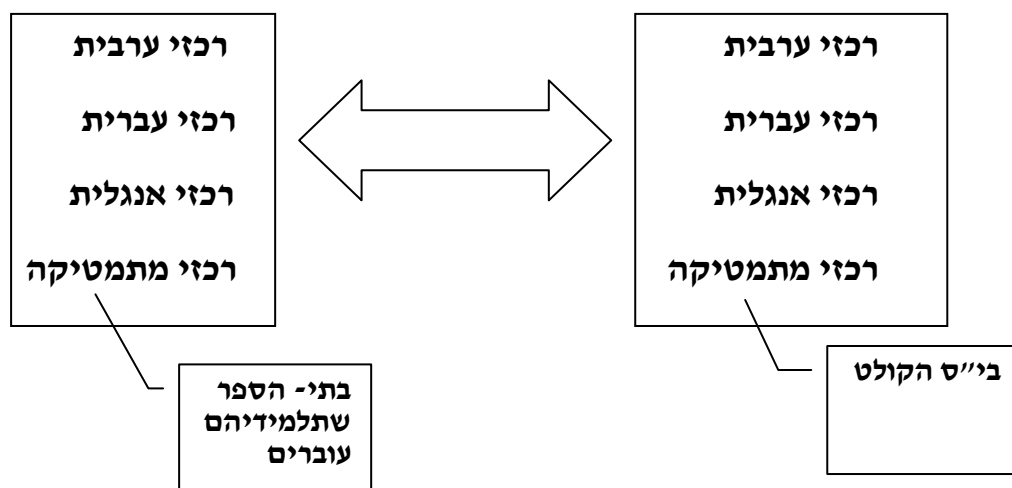
ויעדים לכל שלב ושלב.

חברי הוועדה המתאמת:

אנשי הקשר מבתי"ס שתלמידיהם עוברים.
 אנשי קשר מבתי"ס הקולטים
 נציגי וועד ההורים
 קציני ביקור סדיר

שלב ג': מפגש רכזים (מקצועות יסוד).

המפגש יתקיים לקראת סוף חודש פברואר בבתי"ס הקולט .

נקודות לדיון במפגש הרכזים:

1. תיאום ציפיות בין הרכזים לגבי תכנים לימודיים שמועברים ביסודי במטרה לשמור על רצף והמשכיות בשלב קליטת התלמידים החדשים.
2. תוכניות הלימודים : עדכונים וחידושים.
3. ספרי הלימוד : פערים, הבדלים ונקודות מפגש.
4. השתלמויות משותפות בנושאים ספציפיים!?

5. הישגי התלמידים בכל מקצוע ומשמעות הציון במעבר.
6. פערים ודיון בהצעות לגישור ולצמצום פערים אלו.
7. הדגשת חשיבות הקשר האישי והחם עם התלמיד להפחתת החרדה בהמשך הלימודים בבית"ס הקולט.
8. מחנה קיץ לימודי לתלמידים הנקלטים בנושאים פדגוגיים (לפי הצרכים).
9. בעיות, קשיים ונקודות אור.

שלב ד': מפגש מחנכים.

מפגש זה מתקיים בתחילת חודש מרץ בבית"ס חט"ב / מקיף

נושאים לעבודה ולדיון במפגש:

1. העברת אינפורמציה על התלמידים העוברים למחנכי הכיתות הקולטות וליועצים. המטרה היא ליעל את תהליך קליטתם של התלמידים החדשים ולחלק אותם בכיתות הטרוגניות שוות מבחינה לימודית חברתית והתנהגותית.
2. העברת אינפורמציה אודות תלמידים בעלי צרכים מיוחדים (מחנכים משני בתי"ס ממלאים טופס מיוחד אודות כל תלמיד. מטרת טופס זה היא לבחון את מצבו החברתי, ההתנהגותי, הלימודי והבריאותי של כל תלמיד חדש, לאתר תלמידים בעלי צרכים מיוחדים או מתקשים ולסייע להם בצורה מקסימלית).
3. הצעת פעילויות חינוכיות למחנכי הכיתות (חומר כתוב ואפשרות לערוך סימולציות). המטרה היא לסייע למחנכים לנצל את שעת המחנך בכיתה להכנת התלמידים למעבר בצורה חווייתית ויעילה. הפעלות אלה הן בנוסף לשיחות שפסיכולוגים ויועצים בבתי הספר עורכים עם התלמידים וההורים בנושא המעבר.

שלב ה': ביקור של הצוות המתאם מבתי"ס הקולטים לבתי"ס שתלמידיהם עוברים (הביקורים נעשים במהלך חודש מרץ)

הצוות המתאם מבית"ס הקולט:

היועץ ←═══════════ הקב"ס ←═══════════ רכז השכבה

מה עושים בביקור!?

1. כניסה לכיתות, (45 דקות לכל כיתה).
2. תיאום ציפיות, הקשבה אימפטיבית לציפיות התלמידים מביה"ס הקולט. המפגש מאפשר הפגת חרדות וחששות של תלמידים מעצם המעבר, כאשר במרכז התקשורת עם הילדים מושם דגש גדול על הלגיטימציה להופעת רגשות אלה והבעתן.
3. הצוות המבקר מספק אינפורמציה רלוונטית על בית הספר הקולט ועונה על השאלות של התלמידים אודות המעבר.
4. הצוות המבקר מעביר שאלון לתלמידים שמטרתו לבדוק, לבחון ולאתר נקודות קושי וחוזק אצלם.

שלב ו': ביקור התלמידים שעתידים להיקלט מכל היסודיים לביה"ס הקולט. התלמידים מגיעים בשעה 12:00 בתחילת חודש יוני. לביקור יתלוו המחנכים והיועצים.

הביקור בביה"ס הקולט מתבצע בשלבים.

1. כינוס באולם גדול ושמיעת דברי פתיחה מפי המנהל.
2. התלמידים מחולקים לכיתות מעורבות (לפי החלוקה הסופית שהיועצת מכינה עד אמצע חודש מאי). לפי חלוקה זו כל תלמיד מכיר ביום הזה את חבריו לכיתה ואת המחנך לעתיד הקרוב.
3. הכרת בית- הספר לפי תחנות. (בליווי המחנך העתידי והנוכחי).

תחנה א': ביקור בספרייה, הספרנית מספקת הסבר על הספרייה (20 דקות).

תחנה ב': ביקור במעבדה. צפייה בניסוי שעורך מורה לביוולוגיה/ סרט מרתק בנושא מדעי. (20 דקות).

תחנה ג': ביקור בחדר מחשבים, הפעלה ושימוש חווייתי במחשב. (20 דקות).

תחנה ד': מפגש עם היועצת והפסיכולוג של ביה"ס, במפגש זה עובדים על היכרות בסיסית או מה שנקרא "שבירת קרח". (20 דקות).

4. כינוס לסיכום היום וארוחה קלה.

שלב ז': מפגש עם הורי התלמידים העוברים

זהו מפגש היכרות של הורי התלמידים עם גורמים מצוות בית- הספר הקולט (מנהל ביה"ס, מחנכי הכיתות העתידיים, יועצים, רכזי שכבות, פסיכולוג ביה"ס, ראש וועד ההורים, קב"סים ונציגים ממחלקות החינוך). המפגש מתקיים באמצע יוני בבניין ביה"ס הקולט וביוזמתו.

נושאים לדיון ביום ההורים:

אודות ביה"ס הקולט
תפקיד ההורים וחשיבותו
מעורבות בתהליך המעבר והקליטה
דאגות וקשיים

נושאים לדיון במפגש ההורים
תיאום ציפיות
חשיבות ההכנה למעבר
תוכנית המעברים
גיל ההתבגרות ואיך להתמודד
עם חרדות וקשיים שכרוכים במעבר

לו"ז תוכנית מעברים לשנה"ל: _____

תאריך	יעד
ספטמבר	ישיבת רכזים : 3 פעמים בשנה
אפריל	ישיבת מחנכים : 3 פעמים בשנה
מאי	פגישה עם הורי התלמידים " צינון " חלוקת התלמידים לכתות שונות
יוני	ביקור התלמידים משלושת בתי הספר היסודיים